

DOĞAL ÇEVREYE DUYARLILIK

DOĞAL ÇEVREYE DUYARLILIK

NATURAL ENVIRONMENTAL SENSITIVNESS

Esra DELİCAN* Ömer Faruk SÖNMEZ**

ÖZET

Bu çalışmada ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme alanı içerisinde yer alan “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinin 4. kazanımı olan “Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir” kazanımına yönelik etkinlikler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Dersi, Çevre Bilinci, Duyarlılık.

ABSTRACT

This study contains activities related to the forth acquisition Shows proofs of the ways people living his/her region change and benefit from the natural environment. which is placed in “Recognizing Our Region” Unit in Primary school 5 Grade Social Studies Curriculum and the learning area of “People, Places and Environment”

Keywords: Course of Social Studies, Environmental Awareness, sensitivity

GİRİŞ

Çevreyi insanların ve diğer canlıların birlikte yaşadığı ortam olarak ifade edebiliriz (Karatekin, 2011; 270). Son yıllarda çevre sorunlarının artması ve insanların bilinç düzeyindeki düşüklük ve dahası çevre sorunlarının insanları tehdit etmesiyle çevre kavramı üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır (Karatekin, 2013; 46). Çevre sorunlarını ortadan kaldırma ve bu sorunlarla mücadele etmede en etkili ve kalıcı çözüm elbette ki çevre bilincine sahip toplumlar yetiştirmektir. Çevreyle ilgili bilinçli toplumların yetişmesi için bireylere etkili bir çevre eğitimi verilmelidir. Çevre eğitimi, bireylerin çevrelerine yönelik farkındalık geliştirmelerine olanak veren, çevre ile ilgili

değerlerin, tutumların, kavramların tanınmasını sağlayan, gelecek kuşaklara sağlıklı ve temiz bir çevre bırakmak için çevresel sorunları çözmeye yönelik bilgi, beceri, değer ve deneyim kazandıran sürekli bir öğrenme sürecidir (Güven ve Aydoğdu, 2012; 186).

Çevre ve çevre bilinci, çocuklarda oluşması gereken duyuşsal özelliklerdendir. Çevresel tutumların, küçük yaşlarda etkili öğrenildiği ve öğrenilenlerin de zor değiştirilebildiği bilinmektedir. Bunun için, çevre eğitimi ailede başlamalı ve ilköğretimde öğrencilere çevre bilinci ve çevreye karşı olumlu tutum kazandırılmalıdır (Malkoç,

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

* Yrd.Doç. Dr. Gaziosmanpaşa üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., sonmez.omerfaruk@gmail.com

2011; 29). Bugün doğal çevreye saygı duymayı öğrenmek, çevreye önem vermek ve onunla birlikte nasıl var olmak gerektiğini anlamak yaşam boyu öğrenmenin temel parçalarından biri haline gelmiştir. Çevrenin uzun dönemdeki durumu, gelecek kuşakların çevreye özen göstermesi ile yakından ilişkilidir. Çocukluk Birliği (Childhood Alliance) adlı kuruluş tarafından yayınlanan bir raporda, çocukluk döneminin doğal dünyaya ilişkin endişe, ilgi, farkındalık, eğilim, değer verme ve bilgi kazanma açılarından kritik bir dönem olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, çevreye ilişkin çalışmalara erken yaşlarda başlanması büyük önem taşımaktadır (Gökçe, Kaya, Aktay, Özden, 2007; 455). Bunun için sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan çevre ve çevre eğitimi önemli bir yere sahiptir. İlkokul çocuklarının erken yaşlarda çevre bilincini içselleştirmesi sosyal bilgiler dersinin genel amaçlarından birisidir. Doğal çevreye duyarlılık, sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçlarında “Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açkılar” şeklinde yer almıştır (MEB, 2005; 6). Çevre bilincinin oluşmasında bilgi, tutum

ETKİNLİĞİN UYGULANMASI

Öğretim sürecinde ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin doğal çevreye duyarlılık ve çevre temizliği bilincini artırmak ve daha temiz bir çevre için neler yapabileceklerini düşündürmek amacıyla doğal çevrenin temizliğine ve korunmasına yönelik oluşturulan etkinliklerle bir çalışma oluşturulmuştur. Çalışmada beşinci sınıf öğrencilerine toprak, su ve hava kirliliğine yönelik etkinlikler uygulanmıştır. Etkinlikler ve çalışmalar doğrultusunda, öğrencilerin çevre kirliliğine ilişkin duyarlılık kazanmaları ve soruna ilişkin çözüm önerileri oluşturmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda toprak, hava ve suyun birbirini etkileyen döngüsel bir süreç içinde yer aldığı ve birindeki değişimin bir diğerini etkilediği vurgulanmış; bu değişimlerin doğadaki yaşamı etkileyen önemli bir olgu olduğu üzerinde durulmuştur.

ve davranışların önemli bir yere sahip olduğu şüphesizdir. (Erten; 2004) çalışmasında çevre bilgisi, çevreye yönelik tutumlar ve çevreye yararlı davranışları şu şekilde ifade etmiştir. *Çevre bilgisi:* Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir. *Çevreye yönelik tutumlar:* Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yararlı davranışlara karşı gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir. *Çevreye yararlı davranışlar:* Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu bağlamda çevreyi korumak ve onu yaşatmak için bir değer olarak onu algılamamız ve bazı değerlere sahip olmamamız gerekmektedir (Karatekin, 2011; 270). Bu değerlerin başında çevreyi kirletmemek, ona sahip çıkmak ve her şeyden önemlisi çevreye saygıyı bir yaşam biçimi haline getirmektir. Bu kapsamı gelecek kuşaklara aktaracak derslerden birisi de sosyal bilgiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada yapılan etkinlikler bu amaca hizmet etmek için yapılmıştır.

Kullanılan Materyaller

- Su kirliliği ve israfı ile ilgili “Geleceğimiz Boşa Akmasın” isimli kısa çizgi film (Ek 1)
- Hava kirliliği ile ilgili animasyon (Ek 2).
- Toprak kirliliği ile ilgili animasyon (Ek 3)
- Çevre kirliliği ile ilgili karikatür (Ek 4)
- Hava kirliliği ile ilgili etkinlik (Ek5)
- Su kirliliği ile ilgili etkinlik (Ek 6)
- Toprak kirliliği ile ilgili etkinlik (Ek 7)
- Çevre kirliliği ile ilgili etkinlik (Ek 8)

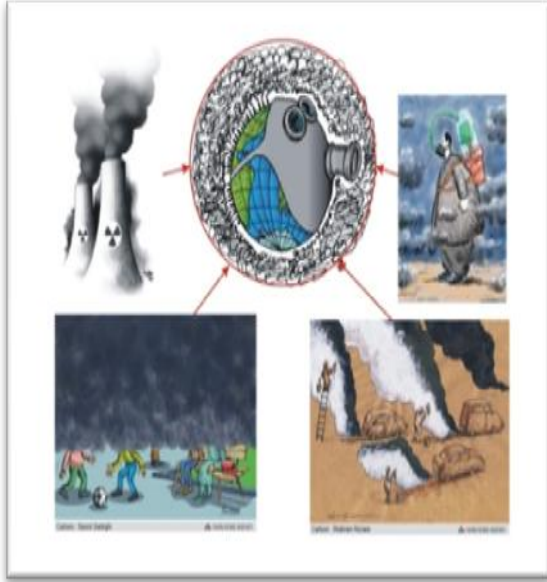
Öğrencilerin konuya ilişkin dikkatlerini çekmek ve çevre temizliğine ilişkin ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla hava toprak ve su kirliliğine ilişkin kısa animasyonlar öğrencilere izlettirilmiştir.

İzlenen animasyonlarla ilgili öğrencilerin düşüncelerini sağlamak amacıyla sorularla çevre temizliği üzerinde odaklanılmıştır. Hava, toprak ve su kirliliğine dair izlenen üç farklı animasyon üzerinde öğrencilerin görüşleri alınmış ve konuya dikkatleri çekilmiştir.

Çevre kirliliği üç farklı boyutu (hava, toprak ve su) ile ele alınmıştır.

1. Hava Kirliliği

Hava kirliliğine dair oluşturulan karikatür (Ek 4) tahtaya yansıtılmış, kısa bir süre öğrencilerin incelemeleri beklenmiş ve hava kirliliği ile ilgili çalışma sayfası öğrencilere dağıtılmıştır (Ek 5).

Şekil 1 Hava Kirliliği (Ek 4)

ÇALIŞMA SAYFASI

Adı ve Soyadı :

1. Sıcak dünya neden gaz maskesi takmıştır?
2. Sıcak kırmızı oklar neden dünyaya gösteriyor?
3. Dünyanın bu hale gelmesinde neden etkili olmuştur?
4. Dünyanın bu haline bir isim verecek olsanız ne derdiniz?
5. Hava kirliliğinin bize hangi zararları olabilir?

---

6. Bu karikatürün konusu nedir?
7. Bu karikatürün ana fikri nedir?

Şekil 2 Çalışma Sayfası (Ek 5)

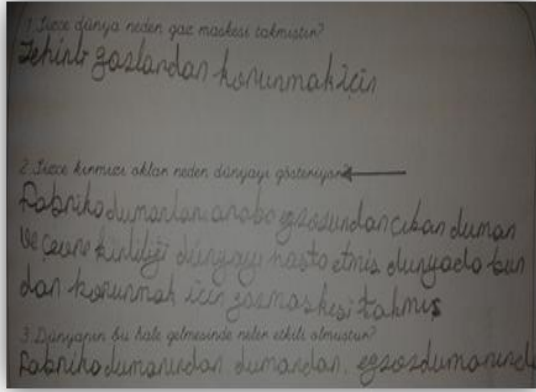
Dağıtılan çalışma kâğıdı üzerinde karikatür ile ilgili yer alan soruların cevaplanması istenmiştir. Etkinlik sonunda yer alan bölümde ise öğrencilerden gözledikleri karikatürden çıkardıkları sonuçları kısaca ifade etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin karikatür üzerinde yaptıkları incelemeler doğrultusunda verdikleri cevap incelendiğinde genel olarak konu hakkında pek çok bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

Örnek Cevaplar:

3. Dünyanın bu hale gelmesinde neden etkili olmuştur?
Bazılarının barınması, insanların yaptığı pulluklardan, orman kesimlerinden olmuştur.

4. Dünyanın bu haline bir isim verecek olsanız ne derdiniz?
Dünya'mızın görünüşü

5. Hava kirliliğinin bize hangi zararları olabilir?
Bizi, hasta yapabilir, bir zehirleme biliriz, vücudumuz zehirli olabilir.

Karikatür hakkında yapılan tartışmalar ve öğrencilerin etkinlik sayfasında yer alan sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda hava kirliliğinin nedenleri ve sonuçları hakkında öğrenciler kendi düşünce süzgeçlerinden geçirdikleri yargılara ulaştılar. Öğrencilerin hava kirliliğinin nedenleri ve sonuçları hakkında pek çok farklı düşünceye sahip oldukları görülse de tüm öğrencilerin bu durumun yaşamı ve doğayı olumsuz yönde etkilediğinin farkında olduğu görülmektedir.

2. Toprak Kirliliği

Etkinliğin ikinci kısmında çevre kirliliğinin bir boyutu olan toprak kirliliği üzerinde öğrencilerin farkındalık kazanması için çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda öğrencilerin konuya dikkatini çekmek amacıyla toprak kirliliği hakkında bir animasyon izlettirilmiş, devamında ise toprak kirliliği hakkında bir şiir üzerinden farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır.

Şekil 3 Toprak kirliliği

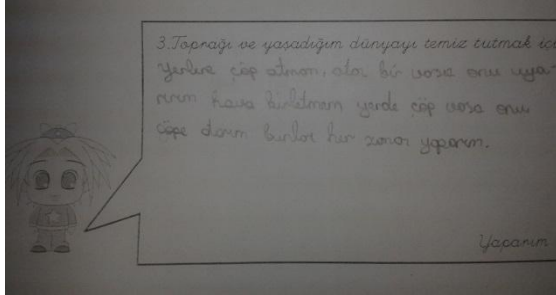
İzlenen animasyonlar üzerinde öğrencilerin toprak kirliliğinin nedenleri ve sonuçları hakkında tartışmaları sağlanmıştır. Konu ile ilgili sorularla toprak kirliliğinin hava kirliliği ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Şekil 4 Etkinlik örneği

Devamında ise öğrencilere dağıtılan çalışma kâğıtları ile toprağı ve yaşadıkları çevreyi nasıl temiz tutacaklarına dair neler yapabilecekleri hakkındaki görüşleri alınmıştır.

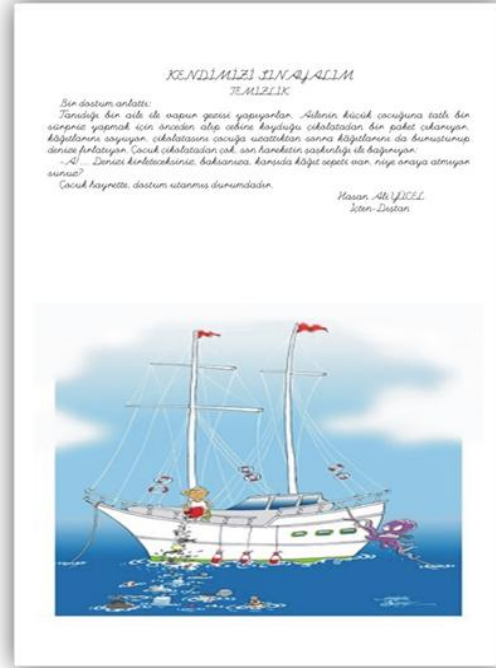
Örnek ifadeler:

Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde pek çoğunun toprak kirliliğine dair duyarlılıklarının olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra pek çok öğrencinin toprağı temiz tutmalarının farkında olmasının yanı sıra kirletenlerinde uyarılması gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür.

3. Su Kirliliği

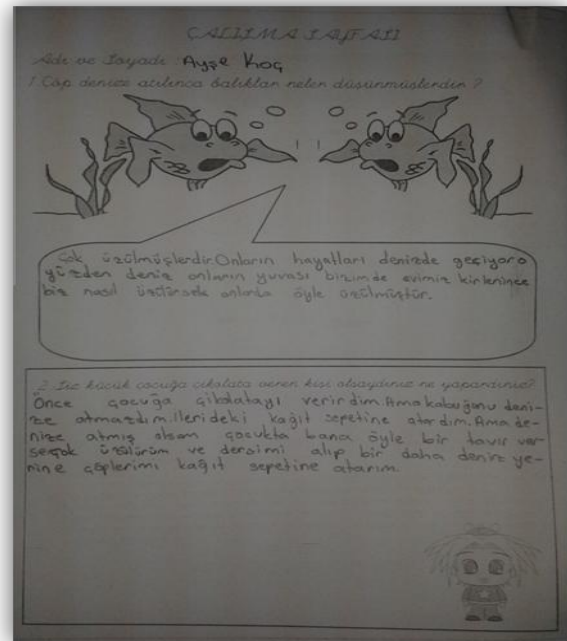
Etkinliğin üçüncü kısmında ise öğrencilerde su kirliliği hakkında farkındalık oluşturmak ve suyu kirlenmesinin doğaya ve kendilerine vereceği zararlar hakkında düşüncelerini sağlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda su kirliliğine dair bir kısa animasyon izlettirilmiş, öğrencilerin su kirliliği hakkındaki ön bilgileri harekete geçirilmiş ve konu hakkında tartışmaları sağlanmıştır.

Şekil 5 Hikâye ve Resim

Devamında ise su kirliliğine dair bir hikâye aracılığıyla öğrencilerin su kirliliğinin nedenleri ve sonuçları hakkında düşüncelerini sağlamış, soruna yönelik çözüm önerileri alınmıştır.

Örnek çalışmalar

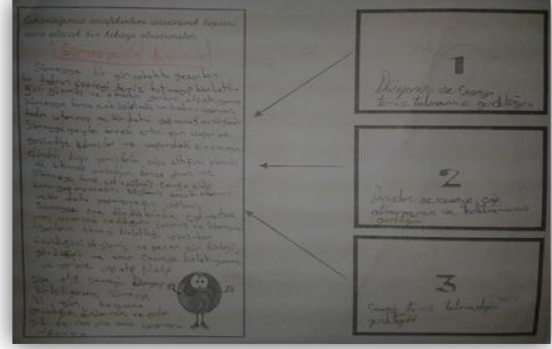
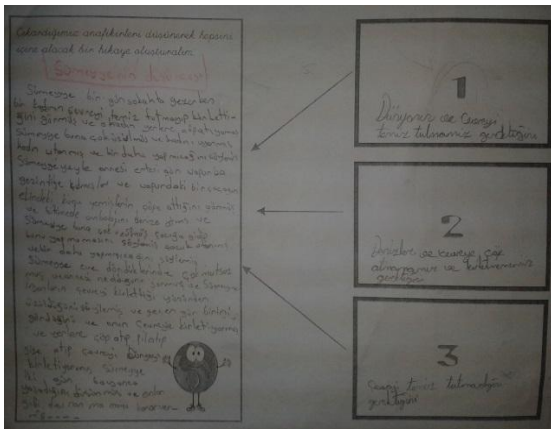
Şekil 6 Örnek Çalışma

Öğrencilerin etkinliklerde yer alan sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin suyun kirlenmesi hakkında bilinçli oldukları görülmüştür. Hikayenin kahramanı ile empati kuran öğrenciler çözüm su kirliliğine dair çözüm önerilerini hikâyede yer alan karakter üzerinden ifade etmişlerdir.

4. Hava – Toprak – Su Kirliliği

Yukarıda ifade edilen etkinlikler süresince çalışma sayfalarında yer alan ilgili bölümlere öğrenciler hava, toprak ve su kirliliği konusunda yaptıkları çıkarımları kısaca ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda ise öğrencilerden yaptıkları çıkarımlar doğrultusunda çevre kirliliğini hava toprak ve su boyutlarını da ele alarak bir hikaye oluşturmaları istenmiştir.

Örnek çalışmalar;

Şekil 7 Öğrenci çalışmaları

Öğrencilerin kendi oluşturdukları ürünler incelendiğinde pek çoğunun hava toprak ve su kirliliği hakkında farklı bakış açıları ile duyarlılık gösterdikleri görülmektedir. Bu farkındalıkla beraber hava, toprak ve su kirliliğinin birbirini etkileyen faktörler olduğunu ve bir diğerinde olabilecek olumsuz durumdan diğerinin de olumsuz yönde etkileneceğini ifade ettikleri görülmüştür.

ETKİNLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.sınıflara uygulanan Çevre Kirliliği etkinliği tamamlandıktan sonra öğrencilere etkinliklerle işlenen ders hakkındaki düşünceleri soruldu. Öğrenciler bu dersten çok keyif aldıklarını, çevreye karşı duyarlılık kazandıklarını ve artık daha sorumlu bir birey olduklarını belirttiler.

Öğrencilere uygulanan Çevre Kirliliği etkinliği hava, toprak ve su kirliliği olmak üzere üç boyutta ele alındı. Hava kirliliği etkinliğinde öğrencilere ilk olarak konuyla

ilgili olarak hazırlanan karikatür tahtaya yansıtıldı ardından çalışma kâğıtlarında yer alan sorulara cevap vermeleri istenildi. Toprak kirliliği etkinliğinde öğrencilere animasyon izlettirildi, şiirler okutuldu ve toprak kirliliğini önlemek için ne yapması gerektiği ile ilgili çalışma kağıtları dağıtıldı. Su kirliliği etkinliğinde ise, öğrencilere animasyon izlettirildi, ardından su kirliliğini anlatan resimli hikâyenin yer aldığı çalışma kâğıtları dağıtıldı. Son olarak da hikâyeye ilgili sorulara cevap vermeleri istenildi.

Öğrenciler uygulanan bu etkinlikler sayesinde çevreye karşı daha duyarlı bir birey olmaları gerektiğinin farkına vardılar. Yapılan etkinlikler sayesinde çevreyi farklı boyutlarda ele alarak aslında çevrenin ne kadar geniş olduğunun bilincine vardılar. Etkinliklerde kullanılan animasyonlardan, karikatürlerden, resimlerden çok keyif aldıklarını ve bu etkinliklerin tüm dersler içinde kullanılmasının ne kadar güzel olacağı düşüncesini belirttiler. Uygulanan birbirinden farklı etkinlikler sayesinde öğrencilerin bilgi sahibi olmaları sağlanmış, ders sıkıcı olmaktan çıkarılmış eğlenceli hale getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Erten, S. (2004): *Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?*, Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 Ankara.

Gökçe N., E. Kaya, S. Aktay ve M. Özden, (2007). *İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları*. İlköğretim Online. 6(3), ss.452-468,

Güven, E., Aydoğdu, M. (2012). *Çevre Sorunlarına Yönelik Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Davranış Düzeylerinin Belirlenmesi*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Karatekin, K. (2011). *Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi*, (Edt. Turan, R. Sünbül, M. ve Akdağ, H. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar II). Pegem A Yayıncılık, Ankara.

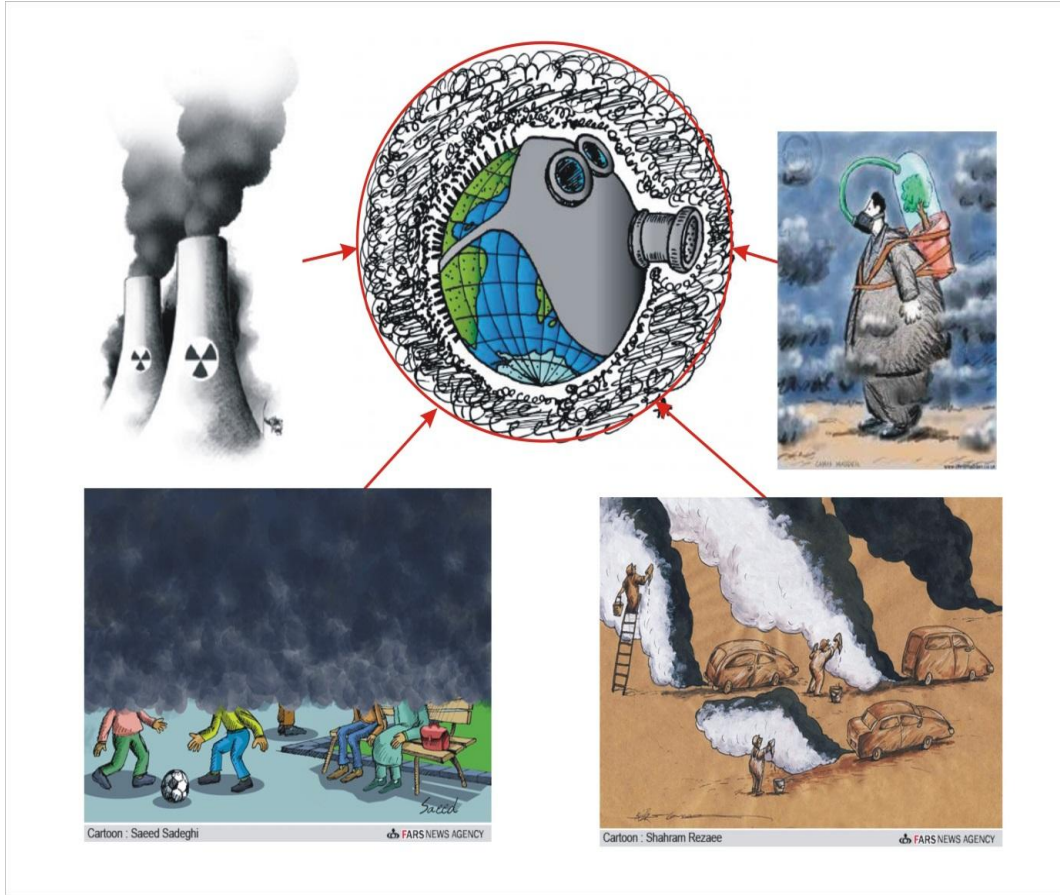
Karatekin, K. (2013). *Çevre Okuryazarlığı*, (Edt. Karatekin, K. ve Gençtürk E. Sosyal Bilgilerde Çoklu Okuryazarlıklar). Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Malkoç, H. (2011). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumlarının Ve Bilişsel Farkındalık Becerilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

MEB. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (taslak basım). Ankara: MEB Yayınevi.

EKLER

ETKİNLİK ÇALIŞMA FORMLARI

ÇALIŞMA SAYFASI

Adı ve Soyadı :

1. Sizce dünya neden gaz maskesi takmıştır?

2. Sizce kırmızı oklar neden dünyayı gösteriyor?

3. Dünyanın bu hale gelmesinde neler etkili olmuştun?

4. Dünyanın bu haline bir isim verecek olsanız ne derdiniz?

5. Hava kirliliğinin bize hangi zararları olabilir?

6. Bu karikatürün konusu nedir?

1

7. Bu karikatürün ana fikri nedir?

KENDİMİZİ SINAYALIM TEMİZLİK

Bin dostum anlattı:

Tanıdığı bir aile ile vapur gezisi yapıyorlar. Ailenin küçük çocuğuna tatlı bir sürpriz yapmak için önceden alıp cebine koyduğu çikolatadan bir paket çıkarıyor, kâğıtlarını soyuyor, çikolatasını çocuğa uzattıktan sonra kâğıtlarını da bunuşturup denize fırlatıyor. Çocuk çikolatadan çok, son hareketin şaşkınlığı ile bağırıyor:

-A! ... Denizi kinleteceksiniz, baksanıza, karşıda kâğıt sepeti var, niye oraya atmıyor sunuz?

Çocuk hayrette, dostum utanmış durumdadır.

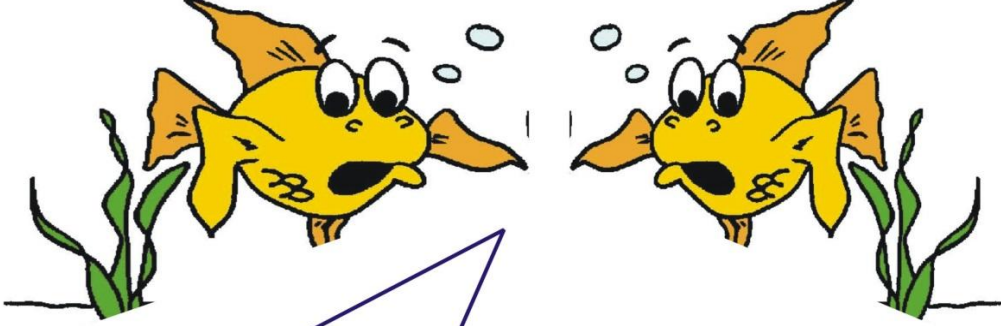
Hasan Ali YÜCEL
İçten-Dıştan

ÇALIŞMA SAYFASI

Adı ve Soyadı :

1.Çöp denize atılınca balıklar neler düşünmüşlerdir ?

2.Siz küçük çocuğa çikolata veren kişi olsaydınız ne yapardınız?

3.Çöplerin denizlere ve sulara atılması nelere neden olur ?

4.Bu hikayeyi resim olarak nasıl çizerdin?

5.Bu metnin konusu nedir?

2

6.Bu metinden çıkardığın ana fikrin nedir?

Çöplerimiz birikmesin
Toprağımız kirlenmesin
Okulumuz, evimiz, bahçemiz
Temiz olsun her yerimiz

Oynayalım hep coşalım
Bu toprağı temiz tutalım.

Sokağımızla caddemiz
Köyümüzle, kentimiz
Temiz olsun hep çevremiz
Güzel olsun hep yöremiz

Oynayalım hep coşalım
Bu toprağı temiz tutalım.

Yaylada, ovada, dağda
Pırıl pırıl bir doğada,
Oynayalım hep coşalım
Bu toprağı temiz tutalım.

ÇALIŞMA SAYFASI

Adı ve Soyadı :

1.Şiirimize bir başlık verelim

Şiirimizin başlığı

Çünkü.

2.Şiirimizi yazarken bazı kelimeler unutulmuş. Bu kelimeleri ekleyelim

Çöplerimiz birikmesin

..... kirlenmesin

Okulumuz, ... bahçemiz

Temiz olsun her yerimiz

Oynayalım hep coşalım

Bu ..... temiz tutalım.

..... caddemiz

Köyümüzle.....

Temiz olsun hep .....

..... olsun hep yöremiz

Oynayalım hep coşalım

Bu toprağı temiz tutalım

Yaylada, ovada, dağda

Pırl pırl bir .....

Oynayalım hep coşalım

Bu toprağı ..... tutalım.

3. Toprağı ve yaşadığım dünyayı temiz tutmak için.

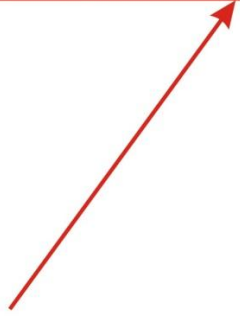
Yapırım

4. Bu şiirin konusu nedir?

3

5. Bu şiirden çıkardığın ana fikrin nedir?

*Çikaradığınız ana fikirlerinizi dışavırmak hepimizi
içine alacak bir hikaye oluşturun.*

3

2

1